

378.147(082)

T-78

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 4

**Трудова та професійна
підготовка молоді:
проблеми та шляхи
їх розв'язання**

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ УЧНІВ ПО ЗДІЙСНЕННЮ САМОКОНТРОЛЮ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Кожна особистість прагне до самореалізації – будь-то дитина, підліток, юнак чи доросла людина. Спостереження за шкільним життям учнів свідчить про те, що кожний обирає свій шлях для досягнення цієї мети: через високі показники в навчанні, активність у громадському житті, встановлення певних рекордів у спорті, досягнення успіху в різних видах художньої діяльності (хоча б на рівні шкільних змагань, конкурсів, турнірів). Для багатьох учнів середньої загальноосвітньої школи саме на уроках праці (технічної, обслуговуючої) відбувається процес самоствердження. Завдяки своїй цілеспрямованості, наполегливості, терпінню, прагненню до успіху, деякі школярі краще, ніж їхні однолітки, оволодівають трудовими вміннями і навичками. І тоді “відходить” гіркота поразки в інших сферах учнівської діяльності, зростає впевненість в собі, в своїх силах. “Успіх... залежить від психіки конкретної людини, від її *системи цінностей*, від ступеня її радощів і страхів” – вважають Б.Швальбе і Х.Швальбе (4, с.13). Таким чином, поступово відбувається саморозвиток і самовдосконалення особистості. У кожної людини, яка досягла певного успіху, мети, яку сама перед собою поставила, знову з'являється бажання пережити відчуття перемоги, нехай самої маленької, що дозволить їй просуватися вперед.

Ю.А.Конаржевський відмічав, що “успіх – могутній стимулятор підвищення виробничих результатів” (1, с.18). Він є автором формули “управляти – значить приводити до успіху інших!” Був переконаний: краще за все мотивують до діяльності “позитивні результати” і “реалізовані цілі”.

Останнім часом в психолого-педагогічній літературі дуже часто йдеться про положення, що самореалізація особистості школяра тісно пов'язана із самоконтролем, але цю якість учнів необхідно формувати і розвивати. Тільки за таких умов самоконтроль буде сприяти розумовому і моральному самовдосконаленню особистості. Оскільки основною відмінною уроків у шкільних майстернях (у порівнянні з уроками інших навчальних дисциплін) є практична робота учнів (75% урочного часу), то вироблення навичок самоконтролю є одним з найголовніших. Саме під час самостійної практичної роботи

(колективної, групової, бригадної, ланкової, індивідуальної), а не тільки в процесі перевірки знань і вмінь учнів, відбувається успішне формування самостійності як якості, якщо вчитель правильно організує навчальну діяльність на уроці.

Починаючи з п'ятого класу діти навчаються самостійно перевіряти хід тієї чи іншої операції, порівнювати свій зразок зі схемою, викройкою, запропонованим учителем зразком, вимірювати за розмірами, вказаними на кресленні. Вчитель, при розробці інструкційних карт, може вказати "кроки" (етапи) здійснення самоконтролю учнів, що має сприяти поступовому формуванню вміння перевіряти свої дії, і з часом вони переростуть у навички. Прикладом застосування такого самоконтролю можуть бути практичні роботи для учнів з технології приготування страв, розроблені А.І.Осадчою – автором навчального посібника для учнів 10-11 класів середніх загальноосвітніх шкіл. В інструкціях для практичних робіт вона пропонує "самоконтроль у роботі". Але вважаємо, що завдання для самоконтролю можна пропонувати різні за рівнем складності, з урахуванням індивідуальної підготовки учнів в групі, таким чином, дозволяючи їм вдосконалювати свої вміння послідовно і якісно, здійснювати конкретні трудові операції. Завдання самоконтролю, як свідчить педагогічна теорія і практика, розвивають увагу, пам'ять, мислення, стимулюють навчально-пізнавальну діяльність, що створює належні педагогічні умови на уроках трудового навчання для мотивації учнів до самовираження, самовдосконалення, самоствердження. Така атмосфера дозволяє кожному вихованцю "презентувати" себе з кращого боку. У висококваліфікованого майстра – самоконтроль своїх практичних дій стає професійною потребою.

Звичка виконувати роботу точно, охайно протягом всього виробничого процесу вимагає від учня вміння уважно вислуховувати теоретичні пояснення вчителя і спостерігати за виконанням ним певних операцій з виготовлення деталі (моделі, виробу) під час демонстрації на уроці.

Педагогічна практика свідчить, що багато шкільних учителів недооцінюють місце самоконтролю учнів в організації їх навчально-пізнавальної діяльності. На нашу думку, це пояснюється недостатністю необхідних знань у деяких педагогів з питань організації учнівського самоконтролю. Його здійснення, за дослідженнями Л.С.Рибалко, передбачає ряд функціональних дій: свідома постановка мети, засвоєння зразка, порівняння виготовленого виробу з еталоном і їх співставлення, що дозволяє зробити самооцінку і наступну корекцію, якщо в цьому є необхідність.

Формування вмінь здійснювати якісний самоконтроль спрямовує школярів на глибокий аналіз власних трудових операцій, сприяє усвідомленню отриманих навичок самоконтролю, що дозволяє їм оцінити результати власної діяльності. Таким чином, впроваджений в навчальну роботу самоконтроль (якщо він здійснюється) виконує ряд функцій, властивих управлінню навчально-виховним процесом (планування роботи, перевірка, оцінка, регулювання, корегування, аналіз здобутих результатів, тощо). Відомо, що науково організований педагогічний процес, створені певні психолого-педагогічні умови навчання здатні забезпечити поступовий розвиток особистості.

Науковцями розроблені методики визначення рівня сформованості самоконтролю (Л.С.Рибалко, А.С.Линда та ін.), якими користуються в сучасній школі.

Так, Л.С.Рибалко запропонувала такі рівні сформованості у школярів умінь самоконтролю:

- I рівень вона визначила як нульовий, який вказує на відсутність потреби в самоконтролі, і вмінь його здійснювати;
- II рівень – це здійснення на репродуктивному рівні з посиленням на зразок, але без пояснення власної діяльності;
- III рівень – це здійснення самоконтролю учнями, пов'язаний з посиленням на запропонований зразок, уміння пояснити свої дії в здійсненні самоконтролю;
- IV рівень – це здійснення самоконтролю на репродуктивно-пояснювальному рівні без порівняння із зразком;
- V рівень – це здійснення самоконтролю на продуктивно-репродуктивному рівні;
- VI рівень – це здійснення самоконтролю на творчому рівні (2, с.59-61).

Застосовуючи їх в практичній діяльності і враховуючи індивідуальні особливості розвитку вихованців, учитель трудового навчання має можливість спрямовувати навчально-виховний процес на новий рівень управління формуванням якостей знань, умінь і навичок, який характеризується суб'єкт-суб'єктивними відносинами. Як суб'єкт діяльності учень буде виступати тільки в тому разі, коли сам буде вміти ставити перед собою мету і завдання для засвоєння навчального матеріалу, правильно планувати власну діяльність і обирати способи реалізації цього плану. Причому, усвідомленість учнем необхідності здійснення контрольних дій під час виконання визначених послідовністю роботи операцій можливо стимулювати. Саме з цією метою, починаючи з молодших класів, вчитель вимагає від учнів здійснення перевірки

результатів своєї діяльності. Власне на цьому і наголошує Л.С.Рибалко: "... систематичне співставлення процесу навчання і його результатів неминуче приводить до виникнення і розвитку дій контролю і оцінки, як самостійного компонента навчальної діяльності..." (2, с.53).

Таким чином, в учня виникає потреба в отриманні додаткових знань, в розширенні світогляду, відбувається активізація пізнавальної діяльності на уроці, що, безумовно, сприяє підвищенню умінь і навичок школярів, розвиває практично-дієву сферу особистості.

Практично-дієва сфера особистості, за визначенням Г.К.Селевко, це: "сукупність суспільно-необхідних знань, умінь, здібностей, рис характеру та інших якостей, які забезпечують успішність практичної (трудової, громадської, художньо-прикладної) діяльності людини" (3, с.13). Вона формується з трудових знань, умінь і навичок, працелюбності особистості та її моральності.

Слушно зауважити на тому, що, головними чином, трудові уміння і навички учень набуває в процесі трудового навчання в загальноосвітній школі. Саме на заняттях в майстернях здійснюється підготовка учнів до самостійної трудової діяльності і, при наявності належних педагогічних умов, формується їх творче ставлення до праці та усвідомлений вибір професії. Ця якість є головною у випускника середнього закладу освіти. Від рівня її сформованості залежить ефективність його трудової діяльності в майбутньому, ставлення особистості до виконання професійних обов'язків, що безумовно сприятиме підвищенню культури праці і поліпшенню її результативності.

Література

1. Конаржевский Ю. Внутришкольный менеджмент. – М.: Новая школа, 1993. – 140с.
2. Рыбалко Л.С. Организация самоконтроля школьников в процессе обучения: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Харьковский педуниверситет им. Г.С.Сковороды. – Х., – 1995. – 175с.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. – М.: Народное образование, 1998. – 256с.
4. Швальбе Б., Швальбе Х. Личность, карьера, успех. Психология бизнеса. – М.: Прогресс, 1993. – 229с.